7.Semenova A.V., ed. Dictionary-reference book on professional pedagogy Odesa: Palmira, 2006. 222 p.

8.Shevchenko O. Yu. A personal-oriented approach to managing humanitarian training in higher educational institutions of a technical profile. [Electronic resource]. Access mode: http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/23746/1/schevchenko.pdf.

9.Shynkaruk V. I. Philosophical Encyclopedic Dictionary. Kyiv: Abris, 2002. 742 p.

10. Aichi-Nagoya Declaration on Education for Sustainable Development. [Electronic resource]. – Access mode: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231074.

11. FIFA Good Practice Guide on Diversity and Anti-Discrimination. Official publication of the Fédération Internationale de Football Association. 94 p.

12. Learning Through Football - Glasgow UEFA EURO 2020. [Electronic resource]. Access mode: https://euro2020.scottishfa.co.uk/learning-through-football.

13. UNESCO Roadmap for Implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. [Electronic resource]. Access mode: http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).21

Крамаренко Володимир Євгенійович,
викладач кафедри фізичного виховання та спорту
ННЦ "Інститут біології та медицини" КНУ імені Тараса Шевченка, https://orcid.org/0009-0005-4700-9293
Богданова Наталія Миколаївна,
старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
ННЦ "Інститут біології та медицини" КНУ імені Тараса Шевченка,
https://orcid.org/0009-0000-4039-6001 ,
Сахаров Костянтин Анатолійович,
викладач кафедри фізичного виховання та спорту
ННЦ "Інститут біології та медицини" КНУ імені Тараса Шевченка,
ORCID 0009-0008-1838-0319

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФУТБОЛУ

В статті розкрито особливості формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу. На основі вивчення та аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми з'ясовано ефективність занять футболом щодо формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти. Доведено, що правильне застосування змісту, форм і методів представленого дослідження позитивно впливає на формування морально-вольових якостей тих, хто займається футболом. Встановлено, що під час занять футболом в студентської молоді формується здатність діяти обдумано, приймати відповідальні рішення, долати труднощі та працювати у команді, що є важливими компонентами їх майбутнього професійного становлення.

У статті стисло висвітлено методику формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу, яка передбачає впровадження в освітній процес ефективних: форм, методів, педагогічних умов, підходів, принципів.

Ключові слова: *морально-вольові якості, футбол, здобувачі вищої освіти, рішучість, самовладання, впевненість в собі, заклади вищої освіти, методика, педагогічні умови.*

Kramarenko V. E., Bohdanova N.V. M., Sakharov K.A. Formation of moral and vocational qualities of higher education acquisitions through football.

The purpose of the study was to reveal the content and methodology of forming moral and volitional qualities of higher education applicants by means of football. The article reveals the features of forming moral and volitional qualities of higher education applicants by means of football. Based on the study and analysis of psychological and pedagogical literature on the problem under study, the effectiveness of football classes in forming moral and volitional qualities of higher education applicants was clarified. It was proven that the correct application of the content, forms and methods of the presented study has a positive effect on the formation of moral and volitional qualities of those who play football. It was established that during football classes, students develop the ability to act thoughtfully, make responsible decisions, overcome difficulties and work in a team, which are important components of their future professional development.

The article briefly highlights the methodology of forming moral and volitional qualities of higher education applicants by means of football, which involves the introduction into the educational process:

forms: individual, team and group classes;

methods: persuasion, personal example, competition, creating a situation of success, reflexive-explicit, encouragement, instructions, requirements;

pedagogical conditions: training physical education teachers and football coaches to implement the methodology for forming moral and volitional qualities of higher education students through football; application of pedagogically appropriate content for forming moral and volitional qualities of higher education students through football; use of effective educational forms and methods to form a stable motivation for football among higher education students; involvement of higher education students in competitive activities;

approaches: personally oriented, cultural, competency-based, integrative, problem-based learning, activity-based, systemic;

principles: clarity, systematicity and consistency, accessibility, respect for the individual, integrity, subject-subject interaction, creation of conditions for self-development, self-activity and self-regulation, social responsibility, consciousness and activity.

So, the results of the formative stage of the experiment established qualitative changes in the levels of formation of moral and volitional qualities of higher education applicants by means of football in the EG. At the same time, in the CG students, no significant changes in the formation of the studied category were detected.

***Keywords**: moral and volitional qualities, football, higher education applicants, determination, self-control, self-confidence, higher education institutions, methodology, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. Формування морально-вольових якостей у здобувачів вищої освіти є однією з ключових проблем, що визначає їх успішність як у спортивній, так і в освітній діяльності. Такі морально-вольові якості як рішучість, самовладання, впевненість в собі, наполегливість, мають вагоме значення у процесі досягнення спортивних результатів, гармонійного особистісного становлення й зростання. Футбол, як командний вид спорту, вимагає від студентської молоді високого рівня фізичної підготовленість, сформованості морально-вольових якостей, уміння швидко приймати рішення в швидкозмінних умовах та працювати в умовах стресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури дає змогу узагальнити досвід та результати попередніх досліджень. Встановлено, що останніми роками здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення проблеми формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти. Це, насамперед, дослідження основ формування морально-вольових якостей (А. Артюшенко, І. Дудник, Н.Касіч, Г. Коломоєць, А. Линник, В. Масол, О. Остапенко, М. Тимчик та інші), виховання вольових якостей студентської молоді засобами тенісу (І Бурлака, Ю. Александров), виховання вольових якостей студентської молоді засобами хортингу (В. Недощак, Є. Єрьоменко), вивчення теоретичних аспектів формування особистості (С. Лисенчук, І. Маріонда), виховання прагнення до самостійності засобами спортивно-ігрової діяльності (Д. Бінецький), вплив занять східними одноборствамина щодо формування морально-вольових якостей здобувачів освіти (О. Науменко) та інші. Вивчення теоретичних основ щодо формування морально-вольових якостей здобувачі вищої освіти засвідчує, що на сьогодні накопичено певний досвід, однак дана проблема за сучасних умов досліджена недостатньо.

Мета дослідження – розкрити зміст та методику формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні дослідження щодо формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти зосереджуються на ролі фізичного виховання і спорту як важливих компонентів цього процесу [4; 5;8].

Як зазначають дослідники А. Линника, В. Кудака, Г Кротова, заняття спортивно-ігровою діяльністю є не лише дієвим засобом фізичного розвитку особистості. В сукупності з іншими засобами формування, спортивні ігри (футбол, волейбол, гандбол) сприяють всебічному розвитку. У командних видах спорту студенти мають змогу формувати такі морально-вольові якості як рішучість, витримка, дисципліна наполегливість тощо. Вирішуючи освітні завдання, заняття спортивними іграми сприяють засвоєнню принципів взаємодії, підтримки і відповідальності перед іншими членами команди, що позитивно впливає на соціальну адаптацію та готовність до співпраці [3].

На думку О.Сокол, формування морально-вольових якостей включає в себе розвиток емоційної стабільності та здатності швидко приймати рішення в складних або стресових ситуаціях. Це особливо важливо в умовах обмеженого часу, коли потрібна рішучість та сміливість [9].

Важливими для нашого дослідження стали погляди В. Шутька, В. Карпова, які зазначають, що футбол відіграє важливу роль у формуванні не лише фізичних, але й морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти. Даний вид спорту дозволяє організувати активне дозвілля студентської молоді, сформувати необхідні вольові якості, а також закласти потребу у систематичних заняттях фізичними вправами. Зокрема, дослідники зазначають, що футбол як ігровий вид спорту стає не лише тренувальним процесом, а й платформою для виховання особистісних якостей учасників освітнього процесу [10].

Так, досліджуючи вплив занять футболом на особистість, В. Шутько зазначає, що завдяки руховій активності, командній взаємодії та змагальному характеру розвиваються як фізичні якості (швидкість, витривалість, спритність), так і морально-вольові якості (рішучість, самовладання, цілеспрямованість, впевненість в собі). Під час гри здобувачі вищої освіти навчаються діяти обдумано, приймати відповідальні рішення, долати труднощі і працювати у команді, що є важливими компонентами їх майбутнього професійного становлення тощо [10].

Дослідники В. Михайленко, Ю Мартинов., С. Сога підкреслюють важливість мотивації студентів до регулярних занять фізичними вправами. При цьому акцентують, що у процесі освітньої роботи педагогам слід приділяти особливу увагу індивідуалізації підходів у вихованні морально-вольових якостей, враховуючи особистісні особливості студентів [6].

У своїх працях вчені акцентують, що важливими завданнями освітнього процесу є формування у здобувачів вищої освіти здатності працювати над собою (самоудосконалюватися); уміння використовувати свій фізичний потенціал, дотримуватись здорового способу життя, а також засвоювати цінності фізичної культури. Досліджуючи даний феномен педагоги дійшли висновків, що ефективність морально-вольового виховання на заняттях із фізичного виховання залежить від оволодіння студентами необхідними знаннями, здатності помічати моральні аспекти дисципліни, структурувати ці знання й перетворювати їх у власні переконання тощо [6].

Отже, на основі вивчення та аналізу літератури з проблеми формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу, стану роботи закладів вищої освіти, нами було розроблено критерії, показники, рівні та методику формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу.

Когнітивний критерій визначався за такими показниками: знання про морально-вольові якості (рішучість, самовладання, впевненість в собі), усвідомлення значущості футболу як засобу формування морально-вольових якостей, розуміння важливості відповідальності та самодисципліни, а також здатність до самоконтролю під час занять футболом.

Мотиваційний критерій визначався за такими показниками: свідомий інтерес здобувачів вищої освіти до формування рішучості, самовладання, впевненості в собі; бажання формувати морально-вольові якості у процесі занять футболом; бажання студентської молоді проявляти відповідальність, самодисципліну, самоконтроль, долати труднощі у процесі занять футболом.

Критерій *довільного імпульсу* визначався за такими показниками: готовність студентів проявляти рішучість, самовладання, впевненості в собі у процесі реалізації мети; прояв морально-вольових якостей у процесі занять футболом; прагнення прояву морально-вольового вчинку.

Діяльнісно-практичний критерій визначався за такими показниками: здатність проявляти рішучість, самовладання, впевненості в собі у процесі реалізації мети; уміння проявляти на практиці морально-вольові якостей у процесі занять футболом; уміння здійснювати морально-вольовий вчинок, долати труднощі у процесі занять футболом).

Відповідно до уточнених критеріїв та показників визначено рівні сформованості морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу, а саме: активний, ситуативний та пасивний.

Методика формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу передбачала застосування таких *форм*: індивідуальні, командні та групові заняття.

Найбільш дієвими *методами* формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу визначено: переконання, особистого прикладу, змагання, створення ситуації успіху, рефлексивно-експліцитний, заохочення, доручення, вимоги.

Успішність методики формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу полягала у впровадженні уточнених педагогічних умов:

- підготовка викладачів з фізичного виховання і тренерів з футболу до впровадження методики формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу;
- застосування педагогічно доцільних змісту щодо формування морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу;
- використання ефективних освітніх форм і методів з метою формування в здобувачів вищої освіти стійкої мотивації до занять футболом;
- залучення здобувачів вищої освіти до змагальної діяльності.

Формувальні впливи опиралися на такі *підходи*, як: особистісно орієнтований, культурологічний, компетентнісний, інтегративний, проблемного навчання, діяльнісний, системний, та на *принципи*: наочності, систематичності та послідовності, доступності, повага до особистості, цілісності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, створення умов для саморозвитку, самоактивності і саморегуляції, соціальної відповідальності, свідомості і активності.

Отже, результати *формувального етапу* експерименту встановлені якісні зміни у рівнях сформованості морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу в ЕГ. При цьому, в студентів КГ суттєвих змін у сформованості досліджуваної категорії не було виявлено (Таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу, %

Рівні	Експер. група			Контрол. група		
	До експерименту.	Після експер.именту	Динаміка	До експерименту.	Після експерименту.	Динаміка
Активний	2,8	6,1	+13,3	1,3	8,6	+7,3
Ситуативний	9,8	0,6	+10,8	6,6	0,2	+3,6
Пасивний	7,4	3,3	-24,1	2,1	1,2	-10,9

Висновки. Зміни у рівнях сформованості морально-вольових якостей здобувачів вищої освіти засобами футболу, які отримано після експерименту є статистично значущими. Достовірність даних результатів перевірено за допомогою критерію Пірсона χ2-критерію.

Література

1. Бурлака, І. В., & Лукачина, А. В. Виховання засобами тенісу вольових якостей у студентів зво неспортивного профілю. Rehabilitation and Recreation, (2021). (9), 141–145. https://doi.org/10.32782/2522-1795.2021.9.18
2. Кравченко Т. П. Особливості виховання у студентської молоді морально-вольових якостей під час занять фізичною культурою / Т. П. Кравченко, Т. Ю. Троценко, Н. О. Базилевич // Молодий учений. - 2019. - №4.1. - С. 12-16.
3. Линник, А., Кудак, В., & Кротов, Г. Формування морально-вольових якостей в здобувачів вищої освіти засобами гандболу та волейболу. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (2024). 3К(176), 292-295. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).63
4. Масол В.В. Виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою : дис. …д-ра філософії : 01 ; 011 / Масол Валерія Володимирівна. Київ, 2023. 255 с.
5. Масол, В. В. (2021). Педагогічні умови виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 25(1.), 259–269.https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-1-259-269
6. Михайленко В.М., Мартинов Ю.О., Сога С.М. Виховання морально-вольових якостей у здобувачів вищої освіти засобами і методами фізичного виховання // Фізичне виховання в контексті сучасної освіти: тези доповідей XIX Міжнародної науково-методичної конференції. Національний авіаційний університет. - Київ, 2024. - С. 54 - 57.
7. Пилипенко В.М., Тимчик М.В.Теоретичні аспекти фізичного виховання курсантсько-студентської молоді засобами футболу. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, 4(98)2018. 124-127.
8. Пилипенко, В., Тимчик, М., Педорич , А., Ткаченко , І., Гончар , В., & Лойченко, М. (2020). Формування вольових якостей курсантсько-студентської молоді засобами футболу. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (2(122), 140-144. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.2(122).28
9. Сокол, О. В. Формування морально-вольових якостей студентів закладів вищої освіти = Formation of moral and volitional qualities of students of higher education institutions / О. В. Сокол // Гуманіт. вісн. НУК. – Миколаїв : Іліон, 2023. – Вип. 15. – С. 19–21.
10. Шутько В. В. Використання спеціальних легкоатлетичних вправ у підготовці студентів-футболістів / В. В. Шутько, В. І. Карпов // Легка атлетика у навчальному процесі учнівської та студентської молоді : зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-метод. конференції 16 травня 2013 р. / редкол. : В. І. Марчик, В. В. Шутько. - Кривий Ріг, 2013. - С. 205-209.

Reference

1. Burlaka, I. V., & Lukachyna, A. V.(2021). Vykhovannia zasobamy tenisu volovykh yakostei u studentiv zvo nesportyvnoho profiliu. Rehabilitation and Recreation. (9), 141–145. https://doi.org/10.32782/2522-1795.2021.9.18
2. Kravchenko T. P. (2019).Osoblyvosti vykhovannia u studentskoi molodi moralno-volovykh yakostei pid chas zaniat fizychnoiu kulturoiu / T. P. Kravchenko, T. Yu. Trotsenko, N. O. Bazylevych // Molodyi uchenyi. №4.1. S. 12-16.
3. Lynnyk, A., Kudak, V., & Krotov, H. (2024). Formuvannia moralno-volovykh yakostei v zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy handbolu ta voleibolu. Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriia 15. 3K(176), 292-295. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.3K(176).63
4.Masol V.V.(2023). Vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu : dys. …d-ra filosofii : 01 ; 011 / Masol Valeriia Volodymyrivna. Kyiv, 255 s.
5.Masol, V. V. (2021). Pedahohichni umovy vykhovannia rishuchosti starshoklasnykiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi, 25(1.), 259– 269.https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-1-259-269
3. Mykhailenko V.M., Martynov Yu.O., Soha S.M. (2024). Vykhovannia moralno-volovykh yakostei u zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy i metodamy fizychnoho vykhovannia // Fizychne vykhovannia v konteksti suchasnoi osvity: tezy dopovidei XIX Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii. Natsionalnyi aviatsiinyi universytet. Kyiv, S. 54 - 57.
7. Pylypenko V.M., Tymchyk M.V.(2018).Teoretychni aspekty fizychnoho vykhovannia kursantsko-studentskoi molodi zasobamy futbolu. Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriia 15, 4(98)2018. 124-127.
8. Pylypenko, V., Tymchyk , M., Pedorych , A., Tkachenko , I., Honchar , V., & Loichenko, M. (2020). Formuvannia volovykh yakostei kursantsko-studentskoi molodi zasobamy futbolu. Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriia 15, (2(122), 140-144. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.2(122).28
9. Sokol, O. V. (2023). Formuvannia moralno-volovykh yakostei studentiv zakladiv vyshchoi osvity = Formation of moral and volitional qualities of students of higher education institutions / O. V. Sokol // Humanit. visn. NUK. – Mykolaiv : Ilion, Vyp. 15. S. 19–21.
10. Shutko V. V.(2013). Vykorystannia spetsialnykh lehkoatletychnykh vprav u pidhotovtsi studentiv-futbolistiv / V. V. Shutko, V. I. Karpov // Lehka atletyka u navchalnomu protsesi uchnivskoi ta studentskoi molodi : zb. materialiv Vseukrainskoi nauk.-metod. konferentsii 16 travnia 2013 r. / redkol. : V. I. Marchyk, V. V. Shutko. - Kryvyi Rih, S. 205-209.